

1. Brekke - Kjelsås

Vandringen starter på Kjelsås, ved Brekkedammen. Her lå Brekkesaga, omtalt "Kvernsagn" av Asbjørnsen. Saga ble nedlagt på 1960-tallet, som den siste av sagbrukene ved elva. Ingen synlige rester i dag. Kjelsås Brug / Mustadfabrikken, er museets nærmeste nabo. Her ble det produsert spiker og andre jernvarer i fabrikkbygninger som er fra ca. 1880-1920. Stiltypisk industriarkitektur fra slutten av 1800-tallet. Fabrikken ble nedlagt i 1965. I dag kunstnerverksteder og klubblokaler.

Brekkefossen var utnyttet til kraftstasjonen som kan sees i dag, fra 1892-1950. Kraften ble brukt av industrien.

Det høye huset i åsen på vestsiden som i dag rommer NIVA, er den tidligere Tandberg Radiofabrikk, som ble bygget her i 1951.

Turen går videre gjennom "uberørt" terreng i Grandalen, langs elva til Nydalen. Gjøvikbanen kan plutselig dukke opp i skogen, og bryte en ellers idyllisk ro under høye trær ved stille elv. Ved Nydalsdammen ligger restene av Nydalsbakken, som i sine glansdager kunne trekke ti tusen tilskuere til landsrenn i skihopp.

3. Bjølsen Valsemølle Ë det daglige brød

Bjølsenfossen har Akerselvas høyeste fall, 17 meter. Her lå det tidlig på 1800-tallet flere kormøller og sagbruk som delte / konkurrerte om vannkraften. Valsemøller slo igjennom på 1880-tallet, og revolusjonerte produksjonen av matmel. Teknologien var forholdsvis kostbar, og kun de store anleggene overlevde. De gamle små bygdemøllene og leiemøllene ble dermed erstattet av industrimøller, hvor kapitalsterke eiere og rasjonell produksjon var nødvendig. Fremdeles produseres det meste av matmelet for østlandet i disse bygningene, de eldste fra 1890-årene. Siloene fra 1939 er typisk eksempel på "industri-funkis".

4. Myrens Mekaniske Verksted

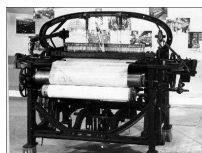
Må myra var det i 1850-årene sagbruk, kormølle og et stort teglverk. **Bentse Brug** lå lengst nord på området, ved dagens Benstebu, og her ble Norges mest moderne papirfabrikk drevet frem til 1898, da den delvis av miljøhensyn ble stengt.

Myrens Mekaniske verksted ble etablert i 1854 av brødrene Jensen, sønner av en møllekaniker, og selv lærte ingeniører. De hadde startet i det små lenger nede i elva, og ville utvide verkstedet med støperi og flere dreiebenger og andre maskiner, som ble drevet av vannkraft. Det som kom til å bli Myrens Mek.'s spesialfelt var å lage nettopp industrimaskiner og drivkraft til dem i form av dampmaskiner eller vantturbiner. Myrens ble industriens industri, og mange av fabrikkene ved Akerselva brukte trolig turbiner, dampmaskiner og andre maskiner konstruert og laget av brødrene Jensen på Myren. Etter 1860 spesialiserte de seg på maskineri for sagbruks- og treforedlingsindustrien.

Det lille verkstedet vokste raskt, og kom i likhet med Spigerverket til å okkupere hele området etter hvert som stadig større verkstedhaller ble reist på Myra. Før 1880 hadde verkstedet 350 mann i arbeid, pluss filialer i Fredrikstad og Karlstad. Gjennom arkitekturen kan vi følge utviklingen fra teglsteinsbygningene nord på området og sydover, der de nyeste bygningene ble reist på 1970-tallet, da Myren var blitt en del av Kværner-konsernet. Legg merke til årstallene i fasadene. I 1988 ble Myrens Mekaniske verksted nedlagt, og virksomheten flyttet til Kværners anlegg i Lier.

Museumsgjenstander fra Akerselvindustrien:
Dampmaskin (1856) og turbin (1916) produsert ved Myrens, vevstol brukt på Hjula.

2. Nydalen - Spigerverket:

Etter 1845 ble det store forandringer i Nydalen. Til da var det gårdsdrift og landlig idyll som preget området. Akerselvas fall ble benyttet til små gårdssager og møller.

Nydalens Mølle ble i 1845 erstattet av tekstilfabrikken **Nydalens Compagnie**. Året etter ble **Ellendalens Spinneri** bygget like nedenfor. Disse bygningene er godt bevart, og man kan nyte industriarkitektur slik den ble importert fra England i 1840-1850-årene. Nydalens Compagnie sysselsatte over 2000 arbeidere, men ble slått sammen med Vøyen-fabrikkene 1950-tallet, flyttet og siden nedlagt.

Sør for Ringveien finner vi området hvor Oslos tungindustri blomstret, og holdt ut lengst. I 1854 ble **Christiania Spigerverk** etablert, med en beskjeden smie og produksjon av varmsmidde spiker. Fabrikken vokste og vokste, til den på begynnelsen av 1900-tallet tok opp hele denne delen av dalen. Etter 1920 med fullt smelteverk for skrapstål, produksjon av armeringsjern og jernbaneskinner, spiker, skruer og redskaper. Smelteverket ble flyttet til Mo i Rana i 1989.

Det produseres fortsatt spiker her – faktisk mer enn noen gang. Men de plasskrevende smelte- og valseverkene er revet og erstattet av bl.a. TV-studioer, trykkerier og forlag

5. Vøyen: Hjula Veveri Ë Graahs Spinneri

Vøyenfallene, sør for Vøyen-brua og Marcus Thranesgate (Ring2), er kanskje elvas mektigste fall. Også her ble det drevet en mengde små virksomheter som delte på fossekraften, så som den gamle papirmølla, som er det første bygget vi kommer til. Glademølla, som den heter, er et av landets eldste bevarte industribygg, bygd i 1736.

Også her var det tekstilindustrien som overtok området etter 1845. I likhet med Nydalens Compagnie og Bjølsen Valsemølle, og til forskjell fra verkstedindustrien, satset tekstilindustrien på stor investering fra start. Størrelsen skulle gi lønnsomhet. **Knud Graah** startet først, med spinneri og veveri på nedsiden av Beierbrua, i samarbeid med sin kapitalsterke svoger. Etter brann ble nye bygninger reist i 1860 for større spinneri og veveri. Det er disse bygningene som kneiser over fossen, og selv i dag gir et imponerende inntrykk. Da de var nye, valfartet folk for å se på dem. Fabrikkeierne satset på arkitektur som kunne imponere, og fortelle at en ny overklasse var på vei. Industrimannen **Halvor Schou** hadde også tilgang på den kapital som trengtes for å kjøpe maskiner og tegninger på fabrikkbygninger fra England. I 1855 stod **Hjula Veveri** ferdig på oversiden av Beierbrua, med 400 vevstoler og like mange arbeidere. Av de nesten 1500 som arbeidet ved Graah eller på Hjula på det meste, var det store flertallet kvinner. Selv om de mektige og imponerende bygningene står godt bevarte i dag, kan vi vanskelig forestille oss arbeidsdagen for disse arbeidernes, med 12-timersdag, maskinstøy, tekstilstøv, fuktighet og ekstrem varme eller kulde. **Oscar Braathen** hentet inspirasjon til mange av sine fortellinger fra miljøene rundt tekstilindustrien ved Vøyen.

Tekstilindustrien her forsvant også i løpet av 1950-tallet. I dag er det Mølla Næringspark som disponerer de gamle bygningene.

